

ПРОБЛЕМА СТАНОВЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ЗАХІДНІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІЙ ДУМЦІ

Ми живемо у нелегкий час, коли загострюються політичні, економічні та соціальні відносини, тому зараз так важливо дбати про формування та розвиток громадянського суспільства. Проблема громадянського суспільства є надзвичайно складною і вона порушує низку ключових питань: взаємодія влади та суспільства, конфлікти між ними, політичні перевороти тощо.

Актуальність. На сучасному етапі створення української держави дослідження концепції громадянського суспільства є дуже актуальним, оскільки саме воно відіграє дуже важливу роль у забезпеченні правових засад життя українців та формування розвинутої політичної системи.

Мета роботи - провести соціально-філософський аналіз громадянського суспільства.

Об'єкт дослідження - феномен громадянського суспільства.

Предмет дослідження - проблеми становлення концепції громадянського суспільства в західній та українській соціально-філософській думці.

Дане питання досліджували безліч видатних людей, серед яких Арістотель, Н. Макіавелі, Дж. Локк, Г. Гегель, І. Кант та інші.

Поняття громадянського суспільства та його зміст формувались протягом багатьох років. Процес його формування умовно можна поділити на кілька періодів:

- У першому періоді громадянське суспільство розглядається як найбільш якісний етап розвитку людського суспільства і держава є складовою громадянського суспільства.
- Другий розглядає безпосередньо взаємодію держави і суспільства та висуває концепції переважаючої ролі держави, пасивної ролі громадянського суспільства.
- Під час третього періоду громадянське суспільство виступає як механізм, що зв'язує особу, її інтереси, потреби і державу як політичну організацію суспільства.
- У четвертому періоді держава і громадянське суспільство розглядаються як окремі елементи суспільної структури. [1-124 с.]

Дослідники громадянського суспільства часто звертають увагу на те, що давньогрецькі філософи термін «громадянське суспільство» використовували для того, щоб пояснити тип політичної асоціації, в якій усі люди підкоряються дії законів, що забезпечує мирний порядок та добре правління.

Проте, починаючи з другої половини XVIII століття класична концепція громадянського суспільства набирає істотних змін, і «держава» та «суспільство» розглядаються як різні поняття.

Особливу роль у розвитку концепції громадянського суспільства відіграє Г. Гегель. Філософ розглядав суспільство як продукт історичного розвитку. [2 - 6 с.]

Новий етап розвитку громадянського суспільства зображує Т. Гоббс. У своїх працях він звертає увагу не на порівняння суспільства, а на його тенденцію до одержавлення. [3 - 301 с.] Він говорить, що громадянське суспільство виникає внаслідок переходу від первісного стану до впорядкованого культурного суспільства.

Значний внесок у розвиток теорії громадянського суспільства вніс Ш.-Л. Монтеск'є. Він стверджував, що громадянське суспільство – це суспільство ворожнечі людей, а для її нейтралізації та подолання потрібна держава. [4 - 232 – 248 с.] А от Ж.-Ж. Руссо практично ототожнює суспільство з державою, говорячи, що громадянське суспільство перетворене суспільним договором на державу. [5]

І. Кант стверджує, що громадянське суспільство – це єдиний шлях узгодження двох людей між собою. Тобто, основними принципами, на яких базується громадянське суспільство він вважав самостійність члена суспільства як громадянина. [6]

Нероздільність моралі та права як передумова формування громадянського суспільства вивчав також і Г. Гегель. Елементами громадянського суспільства, як вважав Гегель, є: система певних потреб; система правових установ, що здійснює судочинство; поліція та корпорації. [2 - П. 188] Кожна людина прагне задовольнити свої потреби, але це потрібно робити тільки взаємодіючи з іншими людьми. Він вивчав складність та неоднозначність громадянського суспільства, вказав на притаманні йому суперечності. Завдяки цьому у наш час його часто називають провісником плюралізму.

Громадянське суспільство, що формувалося від XVII і до першої половини XIX століття, було молодим буржуазним суспільством, що утверджувало ліберальні свободи, підкорялося закону, формувало громадську думку з проблем, які були визнані загально значимими. Людей у ньому об'єднували спільні інтереси, захищаючи які люди створювали різні спілки.

Протягом XX ст. проблема громадянського суспільства не розглядалась не тільки на території України, але й на Заході. Професор Каліфорнійського університету Дж. Александр зазначив, що спад інтересу до громадянського суспільства пов'язаний із постійним втручанням держави у приватне життя громадян. Отже, концепція громадянського суспільства стає непопулярною.

Відновились цікавість до проблематики громадянського суспільства у 70-80-х рр. XX ст. Пов'язано це з протестом проти одержавлення суспільства та втручання в його життя керуючих структур. В цей час дослідження соціальних проблем полягає у дослідженні демократичних цінностей та аналізі проблем громадянського суспільства. [7 - 101 – 102 с.]

Вже у 1980-х рр. з'явилося безліч нових визначень даного феномену. Узагальнюючи всі підходи та визначення, громадянське суспільство визначають як сукупність позадержавних суспільних відносин та інститутів, що надають людині можливість реалізувати свої громадянські права, яка виражає різні потреби, інтереси та цінності членів суспільства.

З-поміж величезної кількості ідеї у теоретичному розвитку громадянського суспільства можна вирізнити два основних напрямки.

Перший: громадянське суспільство – це особлива позадержавна сфера соціуму.

Другий: громадянське суспільство розглядається як певний вид соціуму, ідентифікується з державою, взятою загалом. При цьому під державою розуміють саме владні політичні структури.

Проте, найпродуктивнішим у методологічному контексті вважають такий підхід, коли громадянське суспільство є основою держави, його становлення дуже тісно пов'язане із становленням правової, соціальної та демократичної держави.

Громадянське суспільство – це суспільство громадян з високим рівнем розвитку політичної культури. Це суспільство, яке разом з державою створює розвинені правові відносини. Це суспільство вільних громадян, які не залежать від держави, але взаємодіють з нею заради власного блага. Це ділове та сильне суспільство, яке врівноважує енергію влади, яка без нього може перейти у стан агресії.

Суть громадянського суспільства полягає в забезпеченні прав людини. Людина в суспільстві має право вибору власної ідеології, світогляду, економічного та політичного буття. Вона може вільно висловлювати свої думки без страху за життя та здоров'я. Врешті-решт, громадянське суспільство – це суспільство, в якому люди взаємодіють між собою як свідомі незалежні індивіди. Чим більш розвинене громадянське суспільство, тим більше є підстав для існування демократичного режиму. [7 – 103 с.]

Завдання громадянського суспільства – пов'язувати індивіда та державу, особистий та загальний інтерес, «приватну» та «публічну» сфери. Велику увагу дослідженню громадянського суспільства в цьому напрямку приділяли американські соціологи Р. Нісбет та П. Бергер. Вони також наголошували на важливості певних посередницьких структур між індивідом та державою: сім'я, різноманітні общини та об'єднання, церква. Вони вважали, що політичні інститути мають допомагати та захищати посередницькі структури, та впроваджувати їх все більше і більше: у кожній сфері життя.[8]

Завдяки громадянському суспільству кожна людина може проявити свої індивідуальні можливості. Аналізуючи взаємозв'язок громадянського суспільства та демократичної влади можна сказати, що це дві зовсім різні сторони соціуму, які не залежать один від одного, але які контролюють та обмежують один одного. Демократична влада не бореться з громадянським суспільством, а навпаки – сприяє його нормальному функціонуванню, адже наявність сильного розумного громадянського суспільства – це один із найяскравіших показників демократизації.

Варто зазначити, що демократія формується, розвивається та зберігається на основі громадянського суспільства. В свою чергу, громадянське суспільство досягає високого рівня розвитку тільки в умовах демократії. Таким чином, роль громадянського суспільства в процесі демократизації суспільно-політичного життя полягає в реалізації таких його функцій, як забезпечення вільного розвитку особистості, захист її інтересів, здійснення самоврядування в усіх сферах та на всіх рівнях суспільного життя тощо.

Ступінь розвитку громадянського суспільства характеризує рівень демократизму та політико-правової культури соціуму. Суспільство розвинене такою мірою, що зберегло за собою безліч функцій та повноважень інститутів самодіяльності та самоорганізації громадян. Натомість, держава є сильною такою мірою, якою вона здійснює політичне управління в інтересах громадян та створює для цього відповідну правову систему та забезпечує правопорядок. Тобто, чим активнішим є громадянське суспільство, тим активнішою є його держава.

Громадянське суспільство характеризує суспільство з точки зору його самоорганізації, ступеня розвитку демократії реалізації прав та свобод людини і громадянина, виконання громадянами своїх політичних обов'язків, як людей, які знають наслідки своїх дій та готові нести за це відповідальність, як людей, які дбають про майбутнє суспільства. Тільки після цього можна стверджувати, що суспільство є політично-організованим середовищем демократії, свободи та відповідальності за долю своєї держави та нації

Говорячи про суспільство в Україні неможливо не сказати про те, що воно досить слабе в політичній організації, що свідчить про загальний рівень розвитку країни. Проте, зараз у нас є всі шанси стати справді великою країною з прекрасною нацією. Все залежить від того, чи зможемо ми використати цей шанс, чи все буде як і в попередні роки.

Отже, у нас всі карти в руках, для того, щоб підтримати і стати частинкою концепції громадянського суспільства, яка формувалась протягом тисячі років.

Література

1. *Громадянське суспільство в Україні: проблеми становлення* / В. Сіренко, В. Тимошенко, Т. Ковальчук та ін. – К.: Логос, 1997. – 354 с.
2. *Громадянське суспільство* / Г. Гегель // *Філософія права*. - 1990. – 640 с.
3. *Політична система і громадянське суспільство: європейські і українські реалії: Монографія* / А. Кудряченко. – К.: НІСД, 2007. – 461 с. Демиденко А.Ю. *Хрестоматія: Історія зарубіжних політичних учених*. – К.: Думка, 1993. – 720 с.
4. Чувардинський О. *Історична рефлексія поняття «громадянське суспільство» та його філософська еволюція*. <http://www.politik.org.ua>
5. І. Кант «Критика практичного розуму» *Російська електронна бібліотека «Архей»* // <http://www.cdboom.com>
6. Рудич Ф.М. *Політологія: Підручник*. – К.: Либідь, 2004. – 257с.
7. Шумка М., Гончарук Т. *Громадянське суспільство в Україні: проблеми становлення та потенціал* / Михайлина Шумка, Тетяна Гончарук // *Матеріали міжнародних філософсько-економічних читань*. – Львів, 2011. – С.215-222. Гончарук Т.В.